

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN**

NGUYỄN NGỌC NGHĨA

**THỰC TRẠNG VÀ HIỆU QUẢ CAN THIỆP
DỰ PHÒNG BỆNH RĂNG MIỆNG Ở HỌC SINH TIỂU HỌC
NGƯỜI MÔNG TỈNH YÊN BÁI**

LUẬN ÁN TIẾN SĨ Y HỌC

THÁI NGUYÊN - 2015

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN**

NGUYỄN NGỌC NGHĨA

**THỰC TRẠNG VÀ HIỆU QUẢ CAN THIỆP
DỰ PHÒNG BỆNH RĂNG MIỆNG Ở HỌC SINH TIỂU HỌC
NGƯỜI MÔNG TỈNH YÊN BÁI**

Chuyên ngành: Vệ sinh xã hội học và Tổ chức y tế

Mã số: 62.72.01.64

LUẬN ÁN TIẾN SĨ Y HỌC

Người hướng dẫn khoa học: GS.TS. TRỊNH ĐÌNH HẢI

THÁI NGUYÊN - 2015

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nghiên cứu nêu trong luận án là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất kỳ công trình nào khác.

Tác giả luận án

Nguyễn Ngọc Nghĩa

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, phòng Quản lý đào tạo Sau Đại học trường Đại học Y Dược Thái Nguyên đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành Luận án.

Với lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc, tôi xin chân thành cảm ơn PGS.TS Trịnh Đình Hải, cố PGS.TS Nguyễn Văn Tư, những người Thầy đã dành nhiều thời gian hướng dẫn, tận tình chỉ bảo và định hướng cho tôi trong suốt thời gian nghiên cứu để hoàn thành Luận án.

Tôi xin trân trọng cảm ơn Ban lãnh đạo, giảng viên, nhân viên khoa Y tế Công cộng, bộ môn Dịch tễ học trường Đại học Y Dược đã tạo điều kiện thuận lợi giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Tôi xin trân trọng cảm ơn Ban giám đốc, các phòng chuyên môn của Sở Y tế tỉnh Yên Bái, Ban lãnh đạo phòng Giáo dục và Đào tạo, trung tâm y tế huyện Trạm Tấu và Mù Cang Chải. Ban Giám hiệu, giáo viên, nhân viên các trường tiểu học và trung học cơ sở Bản Công, Xà Hồ, Púng Luông, Nậm Có đã tạo mọi điều kiện thuận lợi để giúp đỡ tôi trong quá trình điều tra, nghiên cứu.

Tôi xin chân thành cảm ơn gia đình, đồng nghiệp, những người bạn thân thiết đã luôn giúp đỡ, động viên, khích lệ, chia sẻ khó khăn trong thời gian tôi học tập và hoàn thành khóa học.

Xin trân trọng cảm ơn !

Thái Nguyên, tháng 10 năm 2014

Tác giả luận án

Nguyễn Ngọc Nghĩa

DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT

BRM	- Bệnh răng miệng
CSSK	- Chăm sóc sức khỏe
CPI	- Chỉ số nhu cầu điều trị quanh răng
CSSKRM	- Chăm sóc sức khỏe răng miệng
CSRM	- Chăm sóc răng miệng
CSHQ	- Chỉ số hiệu quả
CTNHĐ	- Chương trình Nha học đường
CT	- Can thiệp
ĐC	- Đối chứng
GDSK	- Giáo dục sức khỏe
HGD	- Hộ gia đình
HS	- Học sinh
HQCT	- Hiệu quả can thiệp
KAP	- Kiến thức, thái độ, thực hành
KCB	- Khám chữa bệnh.
NHĐ	- Nha học đường
RHM	- Răng hàm mặt
RM	- Răng miệng
SL	- Số lượng
SMTR/DMF	- Sâu mất trám răng vĩnh viễn/Decay Miss Fill
smtr/dmf	- Sâu mất trám răng sữa/decay miss fill
TT- GDSK	- Truyền thông giáo dục sức khỏe
PHHS	- Phụ huynh học sinh
TL	- Tỷ lệ
WHO	- Tổ chức Y tế thế giới (World Health Organization)
YTHĐ	- Y tế học đường
VV	- Vĩnh viễn
P.Luông	- Púng Luông

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
DANH MỤC CÁC CHỮ VIẾT TẮT	iii
MỤC LỤC	iv
DANH MỤC BẢNG.....	viii
DANH MỤC BIỂU ĐỒ.....	x
DANH MỤC SƠ ĐỒ	xi
DANH MỤC HÌNH.....	xii
DANH MỤC HỘP KẾT QUẢ ĐỊNH TÍNH	xiii
ĐẶT VẤN ĐỀ	1
Chương 1. TỔNG QUAN	3
1.1. Một số khái niệm cơ bản về bệnh răng miệng.....	3
1.1.1. Khái niệm về bệnh răng miệng.....	3
1.1.2. Khái niệm về bệnh sâu răng.....	3
1.1.3. Khái niệm về bệnh viêm lợi.....	3
1.1.4. Bệnh căn, bệnh sinh của sâu răng.....	4
1.1.5. Đặc điểm răng ở trẻ em.....	7
1.1.6. Đặc điểm sâu răng ở trẻ em	8
1.2. Thực trạng bệnh răng miệng trên thế giới và Việt Nam.....	8
1.2.1. Nghiên cứu bệnh sâu răng trên thế giới	8
1.2.2. Nghiên cứu bệnh sâu răng ở Việt Nam.....	10
1.2.3. Nghiên cứu bệnh viêm lợi trên thế giới	13
1.2.4. Nghiên cứu bệnh viêm lợi ở Việt Nam.....	14
1.3. Thực trạng bệnh răng miệng của học sinh tiểu học ở Miền núi phía Bắc và tỉnh Yên Bái	16
1.3.1. Đối với bệnh sâu răng	16
1.3.2. Đối với bệnh viêm lợi	18
1.4. Một số yếu tố liên quan đến bệnh răng miệng ở học sinh tiểu học	19
1.4.1. Không được chăm sóc y tế thường xuyên	19
1.4.2. Kiến thức, thái độ, thực hành phòng bệnh của HS còn hạn chế	20
1.4.3. Công tác truyền thông, giáo dục sức khỏe chưa thường xuyên.....	21

1.4.4. Phong tục, tập quán về chăm sóc răng miệng cho học sinh của người Mông còn nhiều hạn chế	22
1.5. Một số hoạt động can thiệp dự phòng nâng cao sức khỏe răng miệng cho học sinh tiểu học hiện nay.	24
1.5.1. Giáo dục sức khỏe răng miệng tại trường	24
1.5.2. Kết hợp chải răng với xúc miệng Fluor hàng tuần	25
1.5.3. Khám định kỳ phát hiện sớm bệnh răng miệng.....	27
1.5.4. Điều trị sớm bệnh răng miệng	28
1.5.5. Tăng cường truyền thông và hướng dẫn kiến thức phòng bệnh răng miệng cho học sinh và cộng đồng.....	30
1.6. Tóm tắt một số mô hình can thiệp phòng chống bệnh răng miệng.	32
1.6.1. Trên thế giới.....	32
1.6.2. Ở Việt Nam.....	33
Chương 2. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	38
2.1. Đối tượng nghiên cứu	38
2.1.1 Trong nghiên cứu định lượng	38
2.1.2. Trong nghiên cứu định tính.....	38
2.1.3. Tiêu chuẩn loại trừ.....	38
2.2. Địa điểm và thời gian nghiên cứu.....	38
2.2.1.Địa điểm nghiên cứu.....	38
2.2.2. Thời gian nghiên cứu	38
2.3. Phương pháp nghiên cứu.....	38
2.3.1. Thiết kế nghiên cứu: Nghiên cứu kết hợp định lượng và định tính theo mô hình tích hợp đánh giá theo trình tự bao gồm các thiết kế cụ thể sau:	39
2.3.2. Cỡ mẫu và kỹ thuật chọn mẫu	40
2.3.3. Tập huấn, bồi dưỡng nâng cao năng lực cho nhóm nòng cốt trong công tác quản lý và chăm sóc sức khỏe răng miệng cho học sinh	44
2.3.4. Hoạt động truyền thông giáo dục sức khỏe.....	45
2.3.5. Khám phát hiện sớm BRM	46
2.3.6. Tư vấn điều trị bệnh răng miệng.....	46
2.3.7. Giảng dạy kiến thức về chăm sóc sức khỏe RM cho học sinh.....	46
2.3.8. Xúc miệng dung dịch fluor 0,2 %.....	47
2.4. Xây dựng mô hình can thiệp và các hoạt động triển khai	47
2.5. Các chỉ số nghiên cứu:	49

2.5.1. Các chỉ số cho mục tiêu 1	49
2.5.2. Các chỉ số cho mục tiêu 2	49
2.5.3. Các chỉ số cho mục tiêu 3	50
2.6. Các tiêu chuẩn, tiêu chí đánh giá, xác định.....	51
2.6.2. Các tiêu chuẩn xác định bệnh (theo tiêu chuẩn chẩn đoán bệnh của Tổ chức Y tế thế giới năm 1998)	52
2.6.3. Cách đánh giá phân mức độ kiến thức, thái độ, thực hành trong chăm sóc sức khỏe răng miệng học sinh	53
2.6.4. Tiêu chuẩn phân loại hộ nghèo và không nghèo	53
2.6.5. Các tiêu chí đánh giá khác	53
2.7. Đánh giá hiệu quả can thiệp	54
2.8. Đánh giá sự chấp nhận của cộng đồng đối với giải pháp can thiệp	54
2.9. Kỹ thuật thu thập số liệu nghiên cứu	54
2.9.1. Kỹ thuật thu thập số liệu đầu vào	54
2.9.2. Kỹ thuật thu thập số liệu sau can thiệp	55
2.10. Phương pháp khống chế sai số.....	56
2.11. Vấn đề đạo đức trong nghiên cứu.....	56
2.12. Phương pháp xử lý số liệu: Xử lý số liệu bằng phương pháp thống kê y học trên phần mềm máy tính theo chương trình Stata 10.0, Epiinfo 6.04.....	57
Chương 3. KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU.....	58
3.1. Thực trạng bệnh răng miệng ở học sinh tiểu học người Mông	58
3.1.1. Một số đặc điểm chung của đối tượng nghiên cứu	58
3.1.2. Thực trạng bệnh răng miệng của học sinh	60
3.2. Một số yếu tố liên quan đến bệnh răng miệng của HS tiểu học	71
3.2.1. Một số yếu tố liên quan đến BRM trong nghiên cứu định lượng	71
3.2.2. Một số yếu tố liên quan đến BRM trong nghiên cứu định tính	75
3.3. Hiệu quả can thiệp dự phòng BRM ở học sinh tiểu học người Mông.....	76
3.3.1. Kết quả thực hiện các hoạt động trong mô hình can thiệp	76
3.3.2. Hiệu quả của hoạt động can thiệp bằng truyền thông giáo dục sức khỏe phòng bệnh răng miệng cho học sinh trong nghiên cứu định lượng	79
3.3.3. Hiệu quả của hoạt động can thiệp bằng truyền thông giáo dục sức khỏe phòng bệnh răng miệng cho học sinh Trong nghiên cứu định tính.....	84
3.3.4. Kết quả của phương pháp tư vấn điều trị.....	85

3.3.5. Kết quả của phương pháp nâng cao năng lực quản lý trong chăm sóc sức khoẻ răng miệng	85
3.3.6. Hiệu quả phối hợp các biện pháp can thiệp đối với BRM của học sinh tiểu học trong nghiên cứu định lượng	86
3.3.7. Hiệu quả phối hợp các hoạt động can thiệp đối với BRM của học sinh tiểu học người Mông trong nghiên cứu định tính	93
Chương 4. BÀN LUẬN.....	95
4.1. Thực trạng về bệnh răng miệng của học sinh tiểu học người Mông tỉnh Yên Bái.....	95
4.1.1. Một số đặc điểm chung của đối tượng nghiên cứu	95
4.1.2. Thực trạng bệnh răng miệng của học sinh tiểu học người Mông	96
4.2. Một số yếu tố liên quan đến bệnh răng miệng.....	105
4.2.1. Liên quan giữa KAP vệ sinh răng miệng của học sinh	105
4.2.2. Liên quan giữa phong tục tập quán của người Mông với BRM	109
4.3. Hiệu quả của hoạt động can thiệp dự phòng bệnh răng miệng ở học sinh tiểu học người Mông tại hai huyện tỉnh Yên Bái.....	112
4.3.1. Hiệu quả của mô hình can thiệp.....	112
4.3.2. Hiệu quả của biện pháp truyền thông nâng cao KAP cho học sinh, giáo viên và phụ huynh học sinh trong phòng bệnh răng miệng	114
4.3.3. Hiệu quả phối hợp các biện pháp can thiệp đối với BRM của học sinh tiểu học người Mông tỉnh Yên Bái	117
4.4. Tính bền vững và khả năng duy trì của mô hình	122
4.5. Một số hạn chế của quá trình can thiệp	123
KẾT LUẬN	125
KHUYẾN NGHỊ.....	127
CÁC BÀI BÁO ĐÃ CÔNG BỐ LIÊN QUAN ĐẾN LUẬN ÁN	128
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	129
PHỤ LỤC	

DANH MỤC BẢNG

Bảng 2.1. Phân loại BRM theo tổ chức Y tế thế giới -1998.....	52
Bảng 3.1. Phân bố đối tượng nghiên cứu theo trường, tuổi	58
Bảng 3.2. Phân bố đối tượng nghiên cứu theo lớp, giới	58
Bảng 3.3. Phân bố theo trình độ học vấn hiện tại của mẹ	59
Bảng 3.4 Tỷ lệ bệnh răng miệng theo trường	60
Bảng 3.5. Phân bố tỷ lệ bệnh răng miệng theo độ tuổi	61
Bảng 3.6. Phân bố tỷ lệ bệnh răng miệng theo giới	62
Bảng 3.7. Tỷ lệ bệnh sâu răng sữa theo trường	62
Bảng 3.8. Tỷ lệ bệnh sâu răng vĩnh viễn theo trường.....	63
Bảng 3.9. Chỉ số sâu, mất, trám và cơ cấu sâu, mất, trám răng sữa và răng vĩnh viễn của học sinh.....	63
Bảng 3.10. Cơ cấu sâu, mất, trám răng sữa và răng vĩnh viễn theo trường.....	64
Bảng 3.11. Chỉ số sâu mất trám răng sữa và răng vĩnh viễn theo trường	64
Bảng 3.12. Tình trạng sâu răng và chỉ số sâu- mất - trám/ người theo tuổi.....	65
Bảng 3.13. Sâu răng và chỉ số sâu- mất - trám/ người theo trường.....	65
Bảng 3.14. Các hình thái tổn thương ở răng.....	66
Bảng 3.15. Phân tích các biểu hiện quanh răng của học sinh theo tuổi	67
Bảng 3.16. Phân tích các biểu hiện quanh răng của học sinh theo trường	67
Bảng 3.17. Liên quan giữa kiến thức về bệnh răng miệng của học sinh với bệnh răng miệng	71
Bảng 3.18. Liên quan giữa thái độ của học sinh với bệnh răng miệng	71
Bảng 3.19. Liên quan giữa thực hành chải răng hàng ngày của học sinh	72
Bảng 3.20. Liên quan giữa chăm sóc y tế với BRM	72
Bảng 3.21. Liên quan giữa kiến thức của Phụ huynh học sinh	73
Bảng 3.22. Liên quan giữa thái độ của Phụ huynh học sinh với BRM	73
Bảng 3.23. Liên quan giữa hướng dẫn VSRM trên lớp với BRM	74
Bảng 3.24. Liên quan giữa cao răng (mảng bám) với BRM	74